

уйвнн-хатана биллэн кэлэр сирэ этэ. Машина халлаан сибяилигн эдэй чуумпу тур-
нан, эмиекэчн кишини сам-
нары охсор (уу харагынан
клинни утары көрдөрбөт
буурдаты түбэн, сир-халлаан
нысымта билибэт) харагта
далайга кубулуйар.

Отгон кийимтэй түптэлээ
тамхинылларга, харага хал-
лаанга бичихаа суусуу-
диримийн ооинууулар,
дүүжээбил уотун (усуяанш-
лар эбэ балыга дүгчүүлэр)
дээрээхэн толбонун уотугар,
мэктиэтнэгэр өндөл халлаан
өрөгөтө саһарымтайа сир-
лаан сирн-дойдуу эргичи-
сүрдатар.

Два майнык одоҥхо сиргэр маарыныыр дойдута саха биир чаархай талааннаах киһитэ хоту сир борустуой дьонууну бииргэ сымдаан арыйан энэринээ тэлбитэ, сору-муну көрбүтэ. Кини кэники ол киһи өлүтүн араан биэрбэт сындыраһынаах сырыылары туһунан, бэйэтэ ахтымытар бу курдук суруйбута: «Средня якутского богатства давно славилась своей

займаются остров. Новосибирские острова. (Муостуур ары) где было множество мамонтовых клыков (тогда ювенихх болыунуу цеву и пушных зверей, белы медведей. Каждый обитатель этих островов пользо- вался огромной популяр- ностью, многие из их про- то славилась. Туда шли именно удалые люди. Не- смотря на трудности дорог, материальные лишения, пришлось мне пробраться туда в апреле 1918 года. Двухлетнюю жизнь на этих островах ничего не измени- ло в моей личной жизни, не смог я добыть пушнину, ни клыков, ни славы. Часто попадал вместе с собаками, круглый год тянул дямку, цел самый дикий образ жизни. Не было никакой нужды приличного зара- ботка — все это не могло

Киншаз 1920 сыт сазе, Колчак былаана сууладубутун ханьнтэн киньны была бултаан муспут түүлээхтэрин аска-тагаска, сэкэ-сэбиргэл мэнэйдэн арыттан атын Хангаачыбаа кэлэлэр. Ол сылдан Дьукускайтан Вержояскай куоратынан эргийэн советскай былааны олохтуу сылдыр инструктордары көсөр. Россияда Колчак былаана суулан, сиргэ-дойду кылааскай охчууу бара турарын истэр, киндэрин дойдуттан төһө

Дойдугутар калэн Н. Е. Винокуров биллэрин курдук, гражданский саягыг ахтырбынайдык кытар, дэл тохтуулаах, кыосыналарга сымдар. Саяга бүтүн эйдээх олох саяганымын кэнээ артымаларга арыһар, колхозтары тэрийсэр. Эбэх оройуонарга партиянай тэрийтэлэри олохтоһор, олуннар. Буаһы, Усуйаа оройуоннарыгар эмнэ.

«Гражданская ээрин бы-
дан кэнэнтээ (хас сымлаах-
ха эбитэ буолла, өйдөөбө-
түм) Ылдьаа Мөлөкүүрү
партийнай ээриитин тэриин
манна кэлэ сымдыбыттаах
Отчолорго билиги Дьэрээм-
кэ дин сиргэ олохтохтуу-
на, Тумат дьонун Хаһаач-
чыбада иһытара: Таастаах-
тин эн эбэн Хабырыкха
оһонһор бодуоттуутаах
кэлэ сымдыбыттаа, — дин
кэпсээбитэ мэхэ быларыын
уопсускаар дойдубар сы-
рыттаһына Туматтан кэлэ
сымдыар Усуйаана ытык-
маны кырдыраһа, бытыр-
гыта аатырбыт буолут, ба-
такы пятилеткалар стаха
новсцара, түөрт уордьан-
наах 83 саастаах А. А. Том-
ский (Таптаа эһэн).

Отугус сыйлардаахха Бүлүгү байддыктыр өрө гурчударын саана И. Е. Винокуров бэйэтиниз Усуйаана сааны-сэби арала таарыйа эмиз тиниэ сымдыгыта Киин төһө дараны республикара үрдүк дуоһу-

настаах үлдэв сэрхтгар,
Усууаанага сымдыбыт кэм-
пэрин олх умнубат, олноо-
ду додотторун куруук сура-
нар эбит. Араас мунибах-
тарга, конференцияларга
калыт делеттартыра керсөн
анаан приемнуур, дуоһуйгор
диэри сэлгэрэгһэр үһү. Ёс-
сө сорохторугар харчы, эбэ-
тер суругу, баһыылканы да-
даны мыта сымдыбыт.
Араана, республика сала-
лааччыта бэйэзинэн борс-
туой саха дуоһугар итин-
ник сыйаанааспыт сэдэх
буолуо.

Кини үмнүбата даганы
сизрлээх эбит Кинини ман-
на хара кэлнэбэтигэн ылат
халлаагыттан эмэ билэр
киһилэрэ кэлбитин курдук
ытас үрдүгүр түһэрэн, маа-
нылаан-күндүлүсүн көрүбүт-
тэрэ чакчы. Хоту сир сокуо-
на оһуку. Билдээ бэйэтин
эрэйдлээх олохун кэлсээн,
киини аһымматтара дага-
ны буюдуохтаах Манна ки-
ни төһө эрэ дуоһуна, тото-
хона сизхэтэрт; хоту сир
төрүт аһылыктарын дуку-
даны, былаабыты, базркы-
ны...

Ой да буоллар кини күтүн түппүтэ күн сириттэн суох буолуор дьэри хоту дойдуга туларга тутуаба, барыа бэйиэ туундара көнө саналаах, ыраах дуулалаах ыалдытымсах, бүгүрү даанноро. И. Е. Винокурова саамай чугас, эрэллээх доборунан Новосибирский арыыларга биһиргэ сылдьыбыт Ньукүүска олорноор буолар.

Цийнхээ суруука киэрэр
аата-суола Төрхөв Никол
лай Иннокентьевич дэлэр
Бэйгэт Усуйаана түрт олох
гооёо. Өбүгээрийн сирдэри
нэн, хурууна-кыдыныаан
билдэбит: билигырта Отуос
кулуба ардааттан кэлэн
илин дэски айааныыр бэдэ
рээчкиттэрийн оһон эрэр Ыл
дыган омоһоо хаалдыт.

Сэрин үргүннээ турдагына, 1943 с. Саха АССР наркомун председателинэн үлэсигэр, Москвага И. Т. Ваварова Усуулаана Хаһааччыга тугар кэлэ сымдыбытын туһунан олохтоохтор билигин дагыны истигниик ахталлар. Ол сафана оройонун налагапай инспекциятынаа үлэтээбит, билигин 75 саастаа Хаһааччыга олохтоорго М. К. Слепцов кэлээсинтээн: «Ол сафана билигин элэр волаттар, дорорум оскуола учуутала, Абыйтан төртүттээ М. В. Полужскийнын күһүн баладан мыйын ортотун дики Усть-Яна бөлүөлэгэратыи командировкага бара сымдыбынпыт.

Билэгтэ суох ыраас, с
лаас күнээр этнээр. Бали
дэ баар быһыылаара, ку
мах зайы балыксыттар үө
рүү-көтүү, күдүү-салык этэ.
Янаба үү улаахынныа уолан
Сомондоон үрээһин төрдү
нөн быһа кэлэн тахсыбыт.
пыт Устэ-Янаба тыйбыллыт
бөһүөлэк аныынан эрүскэ
«Католлина» динэн ууга ту
һэр гидросамолет Тиксинтэ
тэн кэлэн түһэн олоорор.
Уһаа сыыр үрдүтэр хаа да
кыһа сылдыара. Манна
Якутскайга эмтэнэн, эмис
Тиксинэн кэлбит биер дой
дуллаахпын, Тумат кийитин
А. Томскайы (Бэчэтэ) көр
сөбүн Кийим; «Ити былыр
эдэр сылдын бу диэки сыл
дыбыт, биллгин улаха
үлэһит» Илья Винокуро
кэлээ, — диэтэ. Самолет
тан түһэн сыыр үрдүтэр
сылдыар дьоннортон биин
мунуун аныгытар бытыккыла
саар-төгил үүгүхтөөх, тири
сонун ортотунан күрдэм
мыт сүрдээх сэмэй көрдүг
нээх саха кийитэ тирн до
дуну көрө сылдыар этэ.
Онтон биһиги тийгэр кэл
биһигитэ көрөн, халлаа эр
билэр дьоннорун көрсүбүт
туу алынныа үүмүтүнэн
утары кэлэн долообу олу
та уонна: «Хайа, бу халла
тар хантан сылдыарыт? Да
тохх сонуннаах дьоннуу үү?»
— диин ону-маны айыта
ласпыттынан барбыта. Ха
һааччыһыттан сылдыарбытын
билэн «Аара суолтутугар
иллэн диэки өртүнээри үү

би хайдах туорзан кэли-
гит? — дээн мийтэ. Дө-
рорум Полүшкнн эдэх с-
галзах кнн: «Бнннн эрэй,
дээхэр хантан ылбыт кел-
бүт кэлээрэй, биллнлпн
дээн иккн атахыт бволла-
да днэтэ? — уонна тусу эр-
эбн куолдуулар тннэн эр-
дэбнн тохтолтум.

— Эн хайа диэкиттэн
смыдьяр оворунуй? — кэл
бит киш иштар. Онуоха
Мэхээлэ: «Ээ, мин Тумат
диэкиттэн тэрүттээхпин,
манна Хаһаачыйара оло-
робун, нолуогабай, инспек-
цияга үлэлибин», — диэ-
бит.

— Тумат дивкилери бил-
беппин ээ, ол дивки сыл-
дымбатырым, нзар илин
дивки сылдыбытым. Ол
ыраатта, олох эдэр сыл-
дыммин, түлүлэх собогул-
катыгар муора арыялары-
гар тийиэ сылдыбытым.

Усуйаан
ДОБОТ

Хабры
Нохуу
ца

Мин
Гр
Хит
Тад
Дар
У. В

— Хабырыңа обан-фору — Попов Гаврил Дмитриевич, уюна Ньюкуусканы — Горохов Николай Иннокентьевич билэр буолаһа-быт?

— Сл оройнхотгор тыш.
наахтар, сирдэригэр Тас-
таахха баалар, — дийн
хардарбыт Мэхээлэ, Ыраах
муора кытмытыгар Мохсу-
нуохаба олохтоох Горохов
Николай Алексеевич орой-
ньюр Мэниги эмнэ туоһу-
даспыт. Бүтэнигэр Мэхээ-
лэ тугу үлэлирин билэн
баран: «Төгүүдэрин төһө
бөркэ төдүүдэрий?» —
дийн ыйылыт уонна оскуо-
да ороон, үлэ-сырыс түһү-
нн сураспыт. Киниэ ба-
раары турдаарына Мэхээлэ
«Эи туох үлэниикиний?» —
дийн ыйылытыгар, Илья
Егорович тохтуу түһэн ба-
ран: «Мин Сэбиэттэргэ на-
роднай комиссарият дийн
үрдүкү суут баар, оино
председателинбин», — дийн
хардарбыт. Ити курдук
көрсөтэн эрдэхпитнэ, үрдэ-
аһаас, түргэн сырыллаах
катера кэлбитэ, оино оло-
роннор ХаһааччыЫлаабыт.
тара. Бэчэт эмнэ киһилэр-
дин барсыбыта».

Эмнэ нит сарана Хаһаач-
чийара Сэбиэт председате-

линин үлөтүрбүт, бэлэтин оройуонун историктын бэркэ билэр, билигин 80 саастаах Н. Н. Слепцов маанилик кэлээбитэ: «Илья Егоровичтаах хас да буолан көлүтэр, саха кини эрэ этэ. Райкомга партийнай актив муннабыа буолбута. Олус долгуура сүрдээһин өрө көтөүллэн тыл эппитэ. Үлэ бары көрүңгө былааны апары, туоларыттан үөрэрин уонна махтааһын билдэрбитэ. Манна кини бидьар мустар арытыгытар биһиргэ сылдан сору-муну көрбүт доботторун көрсүбүтэ. Очкулорго киинин кытта арыгыта сылдьыһыт дойду доһонкоро; бэркэ билэр, биир дойдулаада, С. В. Сивцев (Нам оһонькоро), Г. Атласов (Ньамарбата Хабырыыс), И. Петров (Эмис Влдьаа), И. Петров (Орус-таах Уйбаан) бары манна

матаабы
торо

Картас
Сам-
тыгар.
иновуров

бавдалара, Кинилэри кытта көрсөн өр бабайы сүрдээ. Үүн кэлсэһинит, сүргэтэ көтө-
дүүлэ, үөрэн арахсыбыта
Сарсыныгар хонор баран
самолеттара кэлэп Игин-
тэниээххэ түспүтүгэр атаа-
ра кинирсөннүт. Кэлин
өйдүү-саныы сылдыарга
дизн хаартыскаба түспү-
нүт. Мантан мин уонна ая-
гырыт партизан И. Том-
ский (Алды Мурун) түһсү-
түтэ. Ол хаартыскабыты
сонон ылбатыхпүт, оһоһу-
лубута эрэ, суоҕа эрэ».

Биддвэ Мөлөкүүрэн ол-
сырынтыгар муухайчтгар
балыктыгар кумахтарыгар
сыйлдан, үлэ-сырын хайл-
дын, дьон ологун-дьаһарын
илэ хараанын көрөн бар-
быт этэ. Оччоларго мин
адам аях Добура кумагар
балыктыһаллара, кинилэр
биригээдэлэрэ бастаан нһэ-
рэ. Кини-оно кэлэн аба-
бын көрсүбүтэ. Кинилэр
уруксуттан билсэр ээнттэр.
Мөлөкүүрэн аан бастаан кэ-
лэрин сарана мин адам эмиз
кэспит, кини Покровская
кибитэ Аҕабыһаан өр ба-
райы истигини кэспэһинтэ-
рэ. «Учугай үлэлэрини нһин
Бочуотунай грамота туттар
таабыта», — дьэн кэспэби-
тэ К. Н. Романов.

Сэрин кэиниттэн Хаһаач-
чайбара Совмин институту-
ра, Калашников дигэ нууч-
ка киһитэ командировкага
кэлэ сылдыбыта. Очоттоо-
бууу өйдүүр дьоннор кэп-
синалларынан киһи сиртэ
хостонор баайы үөрэтэр ки-
һи эбит. Илдьэ сылдьар
дһааһыгар элбэх араас таас-
тары укта сылдьара үһү.
Хайдаччайыттан барарыгар
буор боруобатын уонна та-
нара дьыэтин үрдүтүтүн
үс кыраһысчына калдь бар-
быт.

Од кишинэн Илья Егорович саамай чутас доторто-ругар Хабырмыскахыс Нукуускада байнылка ыһы-пыт. Од историятын ырд-дыастаар үгүстэрэ билэл-лэр. Од саана оронньоттор сирдэригэр Тастаахха буол-лан биэрбиттэр, ыһыа гы-лан байнылканы Хабырмыс-ка сиэнигэр Өлөөнөҥө тут-тарбыттар. Оронньотторго «кэллиннэр» дээн илдьит ыһыыттар. Киһилэр ону истэтэ, бөһүөлүккэ тыһынан аһаһаабыттар. Ортотугар хопон баран нөҥүө күпүгэр ыал утуһунан ыһыаа Ха-нааччыбаада кээллэр. Од ыһыһаан иһэн Хабырмыс-ка наар доборуттан: «До-бор, тобо ыһыттыгытара буолуой? Баар, били бы-лыргы дымала эмне эргайа-табыстара дуу?» — дээн куруук доборуттан ыһыттар эбит. Ону Нукуускаста: «Бу да киһи ыһытан, бы-лыргы ыһыттыгы умуһаач хаалбыты», — дээн добо-рун уоскутан, аралдытан иһэр эбит. Кэлэн байнылка-ны аһа көртөрө биһр киһ-лэ чаркааскай сөбүрдэх та-бах уонна биһр киһлэ чэй буолан үөрлүбүт. Оронньот-тор үөрүүлэрэ-көлүүлэрэ сүрдээх үһү. Үөрүмүнэ да-баты сэрии саана биһрдэ-дэҕаны тото-хана табагы таспатах, барыт хойку чэ-йи испэтэх аһыҥо. Буола-ры буолан саамай истиги-ник сэһиыр добордоруттан, реэһүбүтэ үрдүк үлэһи-тиһэ ыһыттыккэ үлэһи-тиһэ байнылканы тутуу.

Багшидкаларын нийгэр
кэмбизгэ суруук угуула
сидьларэ. Кэмбизэ астаран
көртөрө өсөө хаартыска
баар буолан соһутта. Үү-
дүк сүүнүгэр кэтигэчи та-
рааммыт баттавын анылан,
өйдөөх харахтарыһын өтө-
лү-көрөн түгү эрэ толкуй-
дуурдуу түспүт санархай
өнгөөх хаартыска эбит.
Хаартыска кэтэҕэр «Былыт-
ны доботторбор Хабырымса
оһоннорбот, Ньукүускара
уолна Мишаа урукку ата-
кытын кэриэстээн көрө сыл-
дарагытыгыт. Н. Винокуров
1946 с.» — диин эриичин
сүрүян илин баттабыт,
күкүл-дьылын түрүөрбүт.
Мишаа суруллубут Миһэ,
Хабырымса энэм улахан
уол, арам убайа М. Г.
Попов хас сыллаахха те-
рөөбүтэ билинбэт, бука
анараа үйэ бүтүдүгүр тө-
рөөбөт. Ыһыллаллах Идэ

гөөрөө өсшигшлэлээх, гүйцэл
Егоровичтыг арьнаах сүл
эрийтгээх боулоухтаахтар,
Бэйтэ сүрдээх сүтнэ-хо-
туу, сарышлалх киһи үлү.
Гражданский сэрингэ сүл-
дымбыт, кэлиһи наар таба
ыстаадыгыгар үлээлэбит,
Ыстаады биригэднэринин
үлээлиг сүлдьан, 1950 с.
Мараас арыгытыгар, Ытаа-
быт дэһи сүлгэ, сор тогурун
иннигэ ятин күһүн «хэайта-
ран» үлээдэн өлбүт. «Биһи
киһи өйдүүрүн өлдүүр кү-
һи этим, бу боулоух айым-
бар өйүм түүһүлүбүт эбүт.
Муора арыгытыгар сүтнэм
дэһи «Кыаабатыаһым Оло-
лоор, дэһи кытаатан сор
дыабыт боулоһун, бу эбүт дэ-
һиниһээх сор ыарышта» —
дэһи олоһорун саһана сүр-
дээһини мугатыйаһа, хомойон
өлбүт этэ дэһи билэр дьон
кэлсинир боулаллара.

Илья Егорович Виноку-
ров өссө биир истинчик са-
чыыр доҕорунан ыраах муу-
ра бизирээр. Дьүкээгиргэ
Мохеунуоха таабыгар кыла
табаан, кырсаны кыла
булгучу эбээн атаһа Н. А.
Горохов (Мэник) буолар.
Кинилэни Новосибирскка

арышларга кэлэ-бара сыл-
дын бодоруспута уонна ил-
тинник довордоспута. Оч-
чолорго минча хаарынан ти-
биллибит эрийдах туруордах
балаан баара. Кини авата
эмэс өбүлэлэрин үдүүр-
даан, булдуван дьарыкта-
нан олорор, түөрт уоллаах
Чырып дьэн хос ааттаах
бүдүт ааттаара эбит.

Уонча сыйлааһыта саха биллиилээх журналлара, сүрүлүүчүтэ С. Т. Руфов, «Кыһаа биллаах тэлээрэр» диир улахан очерката «Хотугу сулууска» тахсан турар. Онон киһи Усуйаана оройуонун бочуоттаах гражданин, Саха республикатын кэрэктүн хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, «Бочуот Знага» орден кавалера, түөрт уон сүд нэһилээк Сэбиэтин председателинэн үлээбит Е. П. Томский, оччолорго эдэр сыйдыа 1949 с. партийнай конференция делегатынан талыллан аһа бастаан Дьукүүскайга кэлэн республика үрдүкү сарайлааччыта И. Е. Винокуров приемдар сыйдыбытын ахтан аһарар. Е. П. Томский кырдык, Сэбиэт председателинэн арааһа өр үлээбит дьоннортон бастакылары буолуо. Билигин Усть-Яна бөһүөлөгэр бочуоттаах сыйнааһынга одорор ытык кырдыабыс Егор Прокопьевич Томский ол сырыытын туһунан миэхэ маанык көпсөбүтэ: «1949 с. миһ аһа бастаан Дьукүүскай уобалаһтаагы партийнай конференция делегатын быһыытынан бара сыйдыбытым. Конференция үлэтин көнүлүтэн кыргыч И. Е. Винокуров Усуйаанааттан сыйдыарбын билэн, киһи бэйэтин үлэтиэр кабинеттыгар кылларан өр барары сээрэһэспитэ. Киһи Усуйаанатаагы сырыыларын олус күндүтүк санаыр эбит этэ. Маннаагы быһын-майгы хаһааһын, дьон-сэргэ олохун иһэн-тоһон ыйталаспытта, доҕотторун туһуулаһпытта. Барары туулааһын, ыскаабыттан түөрт мөһөөк харчыны илэн, Мэник оһоньорго туттараар диир билэбитэ. Хойутабыллык билэн, бэйэтэн «массынаатынан түспүт сирбэр «Тайга» госпиитыра илэрбитэ».

Ити кылдуук республика бөдөн салайааччыта И. Е. Винокуров хара өлүөр дылы, былар бииргэ сыйдыа сорумугу, алба эрчи эгэрэнэн бииргэ тэлсибит Усуйаана оройуонун босотуой уонга элээс, араас дууһалаах үлэһит дьоннорун сырдык мөссүүнүнүн дүүһатыгар илээ сыйдыбыта. Кэлин Хаһааччыара киһи бастагы көргөһүтүнэн уола, үөрэх министериэтиин үлэһит И. И. Винокуров кэлэ сыйдыан, оскуола оҕолоругар, олохтоохторго акаһын туһунан ахтыы оҕорбута, олохтоохторго истин махтаа тылларын эппитэ.

Усуйаана олохтоохторго И. Е. Винокуров аатын хаһаа да үмүххотара суола. Ол туһунан Хаһааччытаагы орто оскуолатыгар киһи аатын нигэрбиттэрэ да туһунуур. Оскуола музейгар киһини үлэтиэр аһалаах муһуук мэддһинин турбуола.

Н. ПОПОВ-КУНДУЛУН.
Ленскэй—Хайрааччийа.

Усуйаанатаабы доҕотторо

Хабриша озон
Ньукусака
Уонна
Мишака
Урукку ата
Кытай Карта
Тадн каро сын
Дарга тыгар.
И. Виноуров

(Иинин 1 стр. көр.)

— Хабырыһа ордэҥөрү —
— Понов Гавриил Дмитриевичы үөннэ Ньукуусканы —
— Горохов Николай Иннокентьевичы билэр буолаллаҥыт?

— Ой оройноёттор тыш.
наахтар, сирдэригэр Тас-
тааха бааллар, — дигэн
хардарбыт Мэхээлэ, Ыраах
муора кытытыгытар Мохсу-
муохара олохтоох Горохов.
Николай Алексеевич орой-
ньору Мэниги эмиз туоһу-
ласпытэ, Бүтэйиҥэр Мэхээ-
лэ тугу үлэлирин билэн
барыа: «Төһүүлэрин төһө
баркэ төһүүлэрий?» —
дигэн ыйылыт уонна оскуо-
ла ордон, үлэ-сырыс туһу-
нан сурастыт. Кинигэ ба-
раары турдарына Мэхээлэ:
«Эи туох үлэниикиний?» —
дигэн ыйыныгытар, Илья
Егорович тохтуу түһэн ба-
ран: «Мин Сэбидитэргэ на-
роднай комиссариат дигэн
үрдүкү сүүт баар, оноо
председателлибин», — дигэн
хардарбыт. Ити курдук
көлөстэи эрдэхпитинэ, үрдэ-
аһаба, түргэн сырыллаах
катара кэлбитэ, оноо оло-
роннор Хаһааччылаабыт-
тара. Бачыт эмнэ киһилэр-
дин барсыбыта.

Эмнэ ити сэгэна Хаһаач-
чыһара Сэбизет председате-